

Статті

Ксенія РОЖАК

ШАРЖ І КАРИКАТУРА У КОНТЕКСТІ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИСТЕЦЬКОГО УГРУПОВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Ksenia ROZHAK. On Charge and Caricature in the Context of Editorial Activities by Ukrainian Sich Riflemen Art Group.

У статті досліджуються шарж і карикатура, якими ілюструвалися пресові видання Українських Січових Стрільців (УСС). Здійснено аналіз видавничої діяльності культурологічно-мистецького об'єднання – Пресової Кватири УСС, подано перелік стрілецьких часописів сатирично-гумористичного спрямування, виявлено особливості творчої манери митців, що працювали в жанрі карикатури: І.Іванця та О.Куриласа, Карикатура розглядається у взаємозв'язку зі змістом опублікованих у виданнях літературних творів.

В українському мистецтві першої третини ХХ ст. спостерігається бурхливий розвиток газетної та журнальної графіки, в якій особливу роль відігравали сатиричний рисунок та карикатура. Це значною мірою зумовлювалося історико-політичними подіями, що відбувалися в тогочасному суспільстві. Сатирична графіка як один з найоперативніших жанрів образотворчого мистецтва здатна оперативно реагувати на певні суспільні зміни, а тому особливо активно розвивається в періоди, позначені драматичними історичними подіями. На поч. ХХ ст. таким поштовхом стали події Першої світової війни та пов'язана з нею активізація політичної боротьби на теренах Галичини.

Вплив збройних сутичок на розвиток карикатури досліджував німецький мистецтвознавець Едуард Фукс у монографії “Der Weltkrieg in der Karikatur” (“Війни світової історії в карикатурі”). Він здійснив огляд історії розвитку карикатури

у контексті масштабних світових воєн упродовж шести століть, з 1450 до 1914 р. У вступній частині праці Е.Фукс наголошує, що “...сатиричний резонанс, який війни набули у міжнародній карикатурі, слугує цінним засобом закарбувати психологію історичної доби, оскільки саме карикатура, створюючи видимі і зрозумілі образи, є точним і незаперечним віддзеркаленням свого часу”. Як стверджує автор, “Міжнародна карикатура цього відтинку часу (напередодні Першої світової війни 1914 р.) – це дзеркало наближення фатальних подій... На всі часи закарбувало це дзеркало сліпоту, з якою Європа пішла назустріч трагічній долі, що відкрилась перед нею у серпні 1914 р.”¹.

Віддзеркаленням суспільно-політичних подій часу були й українські сатирично-гумористичні видання. На поч. ХХ ст. у Львові з'являються нові сатиричні часописи – “Звон”, “Комар”, “Зеркало”, “Страхопуд”. Їх ілюстрували Я.Струхманчук, Квач, Зюленко, Є.Турбацький, О.Кузьма, Я.Пстрак, Т.Романчук, які у своїй творчості використовували риси експресіонізму, кубізму, символізму. Ці журнали, традиційні за літературно-оповідальними прийомами, завдяки опублікованим зразкам політичної карикатури набули гострого публіцистичного звучання².

Шарж і карикатура відігравали важливу роль у творчості митців, що входили до складу прифронтового культурологічно-мистецького угруповання Українських Січових Стрільців – Пресової Кватири. Українські Січові Стрільці (далі – УСС) усвідомлювали потребу видання спеціальної друкованої преси для військових, у якій була б можливість відтворювати умови фронтового та позафронтового стрілецького життя³.

Налагодження видавничої діяльності у польових умовах було унікальним на той час явищем, не притаманним для жодного з військових формувань Європи. Є згадки про пресові видання та дивізійну газету, які видавалися офіційним командуванням УПА під час Другої світової війни.

¹Цит. за: Нестеренко В.О., Батенко Т.І. Шарж і карикатура в системі графічного мистецтва: Навчальний посібник. – Львів: Астролябія, 2008. – С. 151.

²Ріпко О. У пошуках страченого минулого: Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ ст. – Львів: Каменяр, 1995. – С. 120.

³Іванець І. Пресова Кватирка У.С.С. // Літопис Червоної Калини на 1936 р. – Львів, 1935. – С. 7.

Проте ці видання вже не мали такого значення, як преса УСС, яка лише формально підлягала військовій цензурі, а фактично відзначалася свободою слова⁴.

Стрілецькі часописи, крім національно-патріотичного, мали виразний сатирично-гумористичний характер. Член Пресової Кватири, письменник А.Баб'юк так обґрунтовував доцільність сатиричного спрямування стрілецької преси: "Не треба зараз думати, що гумористичні видання тільки для того появляються, щоб розбудити веселість у приспаних, зниділих думках стрільців, і що в них вміщуються нічого не варті жарти, які по хвиливі перечитуванні та сміху перестають бути цінними. Так не є! Гумористичні і сатиричні видання мають на цілі переважно всі їдким гумором та сатирою направляти тих одиниць або загал, як зі стрілецького так і поза стрілецького світа. Найдете в них цікаві нотатки з нашої політики, себто гірку іронію її, найдете в них болючу, а правдиву сатиру зі сучасного нашого життя"⁵.

Перші стрілецькі часописи писалися від руки і були надруковані на гектографі або шапірографі незначним тиражем – від одного до кількох сотень примірників. З 1915 до 1917 рр. УСС видали ряд багато ілюстрованих гумористично-сатиричних часописів: "Самохотник" (вийшло 40 чисел), "Самопал" (від травня 1916 р. – 3 числа), "Бомба" – (з 1916 р. – 3 числа), "Усусу" (за 1916-1917-ті рр. – 7 чисел) та інші. Всі пресові видання УСС були неперіодичними, що пов'язане з польовими умовами їх друку. Після виходу декількох чисел видавництво з невідомих причин припинялося⁶.

Першим виданням Пресової Кватири була поема Р.Купчинського "Новінада" з ілюстраціями О.Куриласа. Твір надрукований під час постою Коша УСС в с. Замкова Паланка у 1915 р., в єдиному примірнику на 21 сторінці. Зміст поеми – романтичні пригоди та фронтові будні стрільця Новіни, відомого серед стрілецької молоді ще з передвоєнних часів. Всі персонажі, згадані у творі та змальовані в ілюстраціях, є реальними. Твір постійно доповнювався і незабаром був виданий у

двох редакціях. Посеред тексту вміщені невеликі побутові сценки, на яких головний герой зображений у різних комічних ситуаціях. Вони досить гармонійно влітаються у текст твору і виявляють ті моральні якості стрільця Новіни, які постійно висміювалися в стрілецькому середовищі – пихатість, погорджування шляхетським походженням і непридатність до життя в польових військових умовах⁷.

За допомогою діячів Пресової Кватири та фінансової підтримки Пресового фонду у Львові Український Стрілецький Союз видавав суспільно-політичний часопис "Шляхи". Він став засобом виразу стрілецької ідеології та збірником матеріалів до історії Стрілецтва. Всього вийшло 44 номери "Шляхів", серед ілюстраторів яких були і стрілецькі митці Л.Гец та І.Іванець⁸.

Згодом, в Коші УСС у Пісочній, під редакцією М.Угриня-Безгрішного налагоджується видавництво сатиричних журналів "Самопал" та "Самохотник". Вони з'явилися відбитками на шапірографі, з карикатурами О.Куриласа, які змальовували так зване кадрове життя в запллі⁹.

21 липня 1915 р. під час перебування Коша УСС в Кам'янці біля м. Сколе на Львівщині вийшло перше число періодичного гумористично-сатиричного часопису "Український Самохотник" (самохотниками військові австрійської армії називали стрільців-добровольців, що воювали в Карпатах), який регулярно виходив до лютого 1918 р. (іл. 1). У журналі, крім всебічної оперативної інформації зі стрілецького життя, публікувалися гумористичні оповідання, дотепні анекдоти, поетичні твори, жарти на стрілецькі та загальноукраїнські теми. Окремі числа присвячені виходу стрілецьких сотень на лінію фронту. Важливе місце у публікаціях та карикатурах "Самохотника" займало алегоричне змалювання відносин між стрільцями. Всього вийшло 40 чисел часопису¹⁰.

⁷Преса "Українського Січового Війська" // Черво-на Калина: Літературний збірник "Українського Січового Війська". – Львів: Кіш "Українських Січових Стрільців", 1918. – С. 6.

⁸УСС у боях та міжчасі. Мистецька спадщина. – Львів: Національний музей у Львові ім. А.Шептицького; Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток. – К.: Оранта, 2007. – С. 10.

⁹Іванець І. Пресова Кватира У.С.С...

¹⁰Преса "Українського Січового Війська" ... – С. 76.

⁴Коринт Б. Військова преса УСС // Вісті Комбатанта. – 1962. – Ч. 1. – С. 32.

⁵Баб'юк А. Стрілецька преса // Вісник СВУ. – 1917. – Ч. 169. – С. 619.

⁶Коринт Б. Військова преса УСС...

Перший і другий річники “Самохотника” (1915, 1916 рр.) з’явилися другим накладом у 1917 р. за кошти Спілки-”Самохотника” у “Січовому Коші”. Редакція, дописувачі та ілюстратори часопису змінювалися декілька разів. Видання було багато ілюстрованим. Рисунки та карикатури супроводжувалися широкими коментарями або примітками редакції¹¹.

Сатиричний текст і сатиричний рисунок в “Самохотнику” підпорядковані єдиній ідейно-змістовій концепції. У першій програмній статті у жартівливій формі викладені принципи видання часопису. Редагував “Самохотник” стрілець, відомий під псевдонімами “Тото-Долото” та “Само собою не – Руданський”. Автором більшості карикатур часопису був О.Курилас¹².

У деяких ілюстраціях до “Самохотника” О.Курилас розробляє багатофігурні сюжетні теми. Зокрема, такими є його карикатури у 20-21 числі “Солідарність української репрезенти”, “Напад У.С.С. на професора І.Боберського за видання картки “Дорога століть на Україні” та “Парнас у Коші”. В цьому ж числі зафіксована карикатура на представників колишнього складу Бойової Управи, серед яких такі відомі особистості, як В.Бачинський, В.Темницький, М.Ганкевич, Л.Цегельський. Провідні тогочасні історичні діячі К.Левицький та Н.Василько зображені відпочиваючими на престолах, на першому плані – професор І.Боберський і д-р К.Трильовський. Митець намагається відтворити доброзичливу атмосферу, яка, незважаючи на певні розбіжності у поглядах, панувала в середовищі стрільців у Коші УСС (іл. 2).

У манері зображень відчувається ставлення митця-карікатуриста до події чи явища, симпатія чи антипатія до певної особи. Влучність обраних характеристик зумовлена притаманним О.Куриласу вмінням гостро бачити, відчувати гротескне і виявляти це у карикатурі.

У 25-26-му числі “Самохотника” були вміщені шаржі О.Куриласа на редактора іншого стрілецького часопису – “Червона Калина”, працівника і фотокореспондента Пресової Кватири М.Угриня-

Іл. 1. Обкладинка до журналу “Самохотник”. – 1917. – Ч. 29-30. Папір, туш, перо.

Іл. 2. О.Курилас. “Бойова Управа”. Ілюстрація до журналу “Самохотник”. – 1917. – Ч. 27-28. Папір, туш, перо.

¹¹Самохотник: Сатирично-гумористичний часопис Українського Січового Війська. – 1917. – Ч. 1. – 24 с.

¹²У.С.С. з карикатур та дотепу “Самохотника”. У 20-літню річницю УСС // Комар. – 1934. – Ч. 18. – С. 4-5.

Безгрішного (іл. 3). Символічним є підпис під рисунком, – “А ми тую “Червону Калину” високо, гордо піднімемо”. У манері трактування образу помітне миттєве схоплення автором характерних рис М.Угрин-Безгрішного та вдалий вибір зображальних засобів. Редактор “Червоної Калини”, тримаючи в зубах гроно калини, енергійно, рвучко відштовхується від огорожі з колючого дроту. О.Курилас завдяки унікальній пам’яті відтворює найменші порухи обличчя, характерні вигини вуст та брів, форму носа, жестикуляцію, миттєві нервові рухи тіла редактора. Зображення побудоване за допомогою ламаних ліній, різких експресивних штрихів, які, групуючись, виявляють об’ємну масу і форму фігури, динамічні ракурси рухів.

Іл. 3. О.Курилас. “Підхорунжий УСС М.Угрин-Безгрішний, редактор “Червоної Калини”. Ілюстрація до журналу “Самохотник”.– 1917.– Ч. 22-26. Папір, туш, перо.

У віньєтках “Самохотника” вміщувалися шаржі на відомих у стрілецькому середовищі постатей. У цих карикатурних портретах перед глядачем постають образи з властивою їм фізіономічною й психологічною характеристикою. Митець не лише візуально вивчає обраних моделей, а й досліджує їх особисті якості, – характер, звички, уклад

життя, спосіб мислення, на основі чого створює образи.

Особливою виразністю відзначається віньєтка О.Куриласа “Тато Чумчуха”, опублікована у 27-28 числі 1917 р. Основним композиційним акцентом є обличчя зображеного стрільця. Для досягнення максимального виражального ефекту художник вдається до методу деформації обличчя, диспропорційно збільшуючи лицьову частину голови, змінюючи форму та розміри окремих частин обличчя, – носа та рота. Такі експерименти з формою і є визначальними у емоційно-настрійовому звучанні твору.

Значною популярністю серед стрільців користувався і часопис “Самопал”. Перше число “Самопалу” вийшло на 16 сторінках 15 травня 1916 р. під час постою Коша УСС у Свистельниках. У ньому в гумористичній формі викладена концепція видання: “Самопал” стріляє без нічиєї принуки всяку нечесть, лінь, гніль, безхарактерність та подібне хрунівство. Готов до стрілу все, коли тільки треба. Видає: Хвабрика запорожських самопалів”. З’явилось всього 2 “вистріли” журналу, з невідомих причин Кіш припинив його видання¹³.

Ілюстрації з’являються лише у другому числі часопису, значно ширшому за змістом. Заставки у поєднанні з дрібними жартами ілюстрували щоденне життя та будні стрілецького побуту, висміювали взаємостосунки та побутові конфлікти в середовищі військових. Іноді зміст карикатур розкривався за допомогою тексту, проте досить часто стрілецький гумор був зрозумілим лише самим стрільцям (іл. 4)¹⁴.

У с. Свистельники в травні 1916 р. М.Угрин-Безгрішний та А.Лотоцький започаткували видання щомісячного “Вістника Пресової Кватири УСС”. Програма видання, опублікована у вступі першого числа, передбачала, що “Вістник Пресової Кватири УСС” стане тим органом, “що був би дзеркалом життя нашої “новітньої Січі”, деби попри звідомлення з життя в Коші містилися й літературні твори, що знову ж були б дзеркалом духовного життя Стрілецтва, його думок, ідей, прямувань шляхом Сонця й Краси”¹⁵.

¹³Преса “Українського Січового Війська”...– С. 83-84.

¹⁴Самопал: Сатирично-гумористичний часопис Українського Січового Війська.– 1916.– Вистріл 2.– 16 с.

¹⁵Коринт Б. Військова преса УСС...– С. 33.

Основним завданням видання був збір матеріалів до історії “Січового Війська”, в ньому, крім новин та інформаційних повідомлень публікувалися літературні твори та статті стрілецьких письменників.

Іл. 4. “Робітня Мухи”. Ілюстрація до журналу “Самопал”. – 1916. – Вистріл 2. Папір, олівець.

Вийшло лише 3 числа часопису, друге й третє – спарене, видане в липні 1916 р. в с. Потоки біля Рогатина. Деякі твори з “Вістника” передруковувалися в “Українському Слові” та у “Вістнику визволення України” у Відні. Зі звільненням редактора з “Пресової Кватири” Коша УСС “Вістник” перестав видаватися¹⁶.

З 1916 р. під гаслом “Сатиричний орган неінтелігентних інтелігентів. Виходить коли треба” починає видаватися сатирично-гумористичний часопис “Усусу”. Неінтелігентними інтелігентами називали тих стрільців, які ще не здали так званого іспиту зрілості. Загалом вийшло 7 чисел часопису, останнє – під редакцією Хв.Вовка 25 червня 1917 р. у Відні.

Сюжети дотепів та карикатур у перших числах часопису присвячені висміюванню псевдоінтелі-

гентності представників тогочасної еліти. В одному з чисел опубліковані влучні за характеристикою образу шаржі на представницю “інтелігентного жіноцтва”, хорунжу УСС, відому під прізвиськом Синички-Небелічки. В наступних числах тематика публікацій розширюється, охоплюючи актуальні громадсько-суспільні проблеми¹⁷.

Взимку 1916 р. представники “Артистичної Горстки” Українських Січових Стрільців в польових умовах у с. Тудинка над Стрипою започаткували видання неперіодичного гумористично-сатиричного стрілецького часопису “Бомба”¹⁸. У 1916 р. вийшло лише два рукописні числа “Бомби” на 52 сторінках великого журнального формату, ілюстровані численними рисунками І.Іванця, Л.Лепкого, О.Куриласа, Л.Новіни-Розлуцького та інших. Більшість публікацій і карикатур “Бомби” відзначалися гострою сатирою на негаразди в галицькому суспільстві та в стрілецькому житті¹⁹.

Перше число (21 січня 1916 р.) з оригінальною кольоровою віньєткою присвячене постаті Кирила Трильовського. Сюжети невеликих за розміром ілюстрацій повністю підпорядковані змісту опублікованих творів, що додатково підкреслюється використанням у композиції зображень цитат з текстів.

Друге число “Бомби” видане 19 лютого 1916 р., його зміст присвячено критиці старшини УСС та діяльності українських псевдопатріотів. Зокрема, змістом одного з оповідань є історія про вченого-офіцера, який розповідає про “дротяні перешкоди”. Текст супроводжується карикатурою: перед шеренгою стрільців розміщено декілька рядів колючого дроту, за яким – витяг з лекції офіцера, суть якої через надмірну науковість не зрозуміла.

Практично на кожній сторінці “Бомби” поруч з текстом розміщені невеликі багатофігурні сценки, що відображають безпосередню реакцію митців на реальні події та факти стрілецького життя. Найвиразнішими серед таких карикатур малого формату є “Веде Дорук військо”, “УСС професор І.Боберський при огневій лінії” та цикл карикатур про сні стрілецьких офіцерів.

¹⁷Преса “Українського Січового Війська”... – С. 99-101.

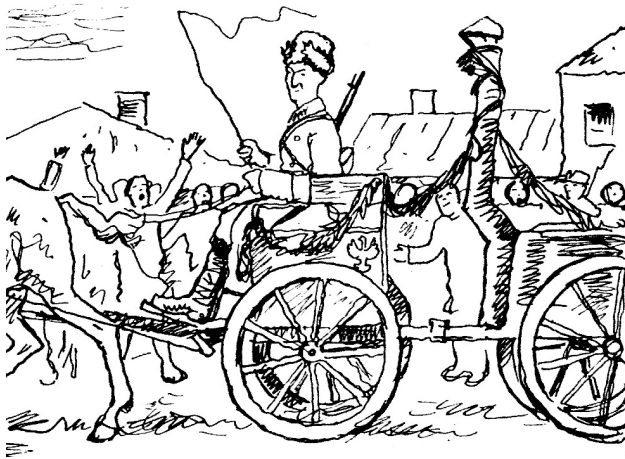
¹⁸Бомба. Сатирично-гумористичний часопис Українського Січового Війська. – Львів: Кіш “Українських Січових Стрільців”, 1918. – Ч. 1. – 7 с.

¹⁹Преса “Українського Січового Війська”... – С. 87-88.

¹⁶Там само. – С. 11.

Під час постою I-ої Бригади УСС після виснажливих боїв під Городком в с. Красів поблизу Цирця під редакцією І.Іванця та Л.Лепкого було укладено польовий сатиричний журнал "Великодня бомба". В техніці друку і літографії було відбито 300 примірників часопису, що мав 16 сторінок зшиткового формату. Журнал став третім, окремим тематичним числом "Бомби". Як стверджує один з редакторів видання, І.Іванець "Число було зложено дуже скоро, можна сказати, що відрухово, а безпосереднім товчком до нього була обставина, що я мав їхати з дорученнями команди Бригади в справах доповнень до Секретаріату Військових Справ і тов. Лепкий піддав ідею, щоби при тій нагоді використати друкарські і літографічні можливості, що їх давала тодішня столиця З.У.Н.Р., Станиславів".

У "Великодній Бомбі" у поетичних рядках Л.Лепкого під назвою "Великодні тропарі і кондаки Галицької області У.Н.Р." в алегоричній формі відтворені настрої, що панували в тогочасному середовищі українського січового стрілецтва. Ці тропарі та кондаки поділяються на дві частини, – "військові" та світські (або цивільні).

Іл. 5. І.Іванець. "Бій під Вишенкою Малою". Ілюстрація до журналу "Великодня бомба". Папір, туш, перо.

Зміст військових антифонів – критика політики вищого військового командування УСС – Начальної Команди, яка не підтримувала ідеї реорганізації Бригади УСС та збільшення її складу. У світській частині автор гостро висміює невміле господарювання чиновників та нераціональне використання запасів бориславського нафтового басейну, що на той час було актуальною проблемою суспільного життя, яка активно обговорювалася.

Сатиричні рисунки у "Великодній Бомбі" не пов'язані з текстом та розміщені на окремих сторінках, – "Тріумфальний в'їзд після перемоги над Вишенкою Малою", "На карузели", "Дефіляда босих у Вишкочі", "Піхотний їздець". В карикатурі І.Іванця на офіційне бойове повідомлення 28 березня 1919 р., – "Тріумфальний в'їзд після перемоги над Вишенкою Малою" (іл. 5) представлено отамана Микиту, команданта першого стрілецького корпусу з батоном у руці, який в'їжджає на польову кухню. Зміст карикатури полягав в тому, що текст бойового повідомлення був невдало відредагований і з нього випливало, ніби бій і справді йшов за здобуття кухні. Багато жартів і карикатур, пов'язаних зі стрілецьким побутом, з часом втратили своє значення, тому вимагають додаткового коментування і пояснень²⁰.

Видавництво "Бомби" на деякий час припинилося, наступне число вийшло у січні 1918 р.²¹.

У травні 1917 р. під редакцією М.Угриня-Безгрішного з ініціативи А.Лотоцького, В.Огоновського і Ю.Шкрумеляка під час дислокації Коша УСС у Пісочній почав видаватися гумористично-сатиричний ілюстрований січовий орган "Червона Калина". Впродовж 1917 р. вийшло 6 чисел, розміщених в одному томі. На обкладинці, оформленій віньєткою О.Куриласа, поданий зміст всіх публікацій, серед яких – публіцистика, поезія, проза, нариси, спогади, сатиричні мініатюри, анекдоти. У "Червоній Калині" друкувалися твори А.Лотоцького, А.Баб'юка, В.Бобинського та інших менш відомих літераторів, що виступають під псевдонімами. "Червона Калина" відзначалася яскравим, професійним ілюстративним оформленням. Зміст окремих тем карикатури іноді передавали влучніше, ніж текстові матеріали²².

В першому числі часопису особливо цікавими є ілюстрації О.Куриласа з підписами: "Де Новіна на "штіцпункті" та "Чи їсти, чи пити – от питання!". У цих карикатурах на перший план виступає сатирична оцінка репутації стрільців, їх діяльності, розумових і моральних якостей. Тут яскраво виявляється здатність художника-ілюстратора з величезної кількості різноманітних деталей оби-

²⁰Іванець І. Великодня "Бомба" // Назустріч (Львів).– 1936.–4 квітня.– С. 7-9.

²¹Преса "Українського Січового Війська"...– С. 88.

²²Горевалов С. Військова журналістика України в національно-визвольних змаганнях.– Львів, 1997.– С. 72.

рати найхарактерніше, оминаючи все другорядне. Спрошені до максимуму і в той же час перебільшені в певних деталях, образи гостро відтворюють у сатиричній манері психологічні та фізіологічні характеристики зображених персонажів.

В останніх числах “Червоної Калини” опубліковані ще декілька стрілецьких шаржів О.Куриласа – “Стрілецька муза в обіймах” (ч. 5, 1917), “Бицьо” на Волині” (ч. 6, 1917), “Стрілецька муза в образах” (ч. 27-28, 1917). Кожен портрет-шарж супроводжувався відповідними підписами. Митець приділяє значну увагу психологічній характеристиці зображених, надає великого значення виразності деталей, застосовує тонкі алегорії, завдяки чому його шаржі набувають гострого сатиричного звучання²³.

Сатирично-гумористична преса Українських Січових Стрільців була унікальним явищем в історії української періодики ХХ ст. Члени Пресової Кватири чітко усвідомлювали важливість історичного моменту, очевидцями якого вони були, та намагалися зафіксувати його у своїх пресових виданнях, для яких характерні тісний взаємозв'язок літературних творів та ілюстративного оформлення.

Основними темами, що висвітлювалися у стрілецькій карикатурі, були нерішучість офіційного військового командування, події щоденного життя та побуту стрільців у складних військових умовах. Основним завданням, яке ставили перед собою митці – ілюстратори стрілецьких пресових видань, серед яких насамперед потрібно відзначити постаті О.Куриласа та І.Іванця, було виявлення найбільш характерних рис стрілецької вдачі та їх сатиричне висміювання. Важливе місце у карикатурі УСС відігравали шаржі на відомих у стрілецькому середовищі постатей. Особливо активно у цьому жанрі працював О.Курилас, для творів якого притаманні точність у передачі індивідуальних характеристик зовнішності та характеру зображених осіб.

Публікації та карикатури у стрілецьких виданнях охоплювали широкий спектр проблем загальноукраїнського значення, подавали іронічно-критичну оцінку практично всіх аспектів тогочасного суспільно-політичного життя Австро-Угорської імперії.

Нові видання

Вульф Кристоф. Антропология: История, культура, философия / Пер. с нем. Г.Хайдаровой. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2008. – 280 с.

2008 року у спільній серії “Професорська бібліотека” видавництва Санкт-Петербурзького університету та видавництва “Академія досліджень культури” побачила світ книга “Антропология: История, культура, философия” пера Крістофа Вульфа, професора Вільного університету Берліна, засновника Міжнародного центру історичної антропології, колеги “Інсценування тіла в культурі” та нової міждисциплінарної і транскультурної методики в антропологічних дослідженнях.

У першій частині монографії, що є концентрованим виразом всього проблемного поля сучасної антропології, зроблено огляд її основних парадигм – “Еволюціогомінізація-антропология”, “Філософська антропология”, “Антропология в історичній науці”, “Культурна антропология”, “Історична антропология”. Найбільший інтерес викликає розділ “Культурна антропология”, у якому автор окреслив ті дослідницькі імпульси, які етнологія дає сучасним антропологічним студіям.

Друга частина роботи розкриває оригінальні досягнення і наукові методи німецької школи Історичної антропології останніх тридцяти років як синтез багатьох дисциплін, присвячені феномену тіла в культурі та обґрунтуванню методу антропологічної рефлексії, який застосовний до дослідження всього, що стосується людини, її історії і культури, методу, що “орієнтує на постійне звернення дослідника до своєї історичної та культурної ситуації, до обумовленості своїх уявлень контекстом і веде до визнання неможливості для людини досягнути всю повноту свого буття” (с. 272).

Особливу увагу вділено розробкам науковців Вільного університету Берліна в галузі філософії тіла, а конкретніше його міметичним та перформативним практикам, що є на вістрі сучасних світових досліджень. Поняття перформативності, яке раніше використовувалося в лінгвістиці, у філософії ХХ ст. набуло чітко вираженого тілесного акценту: “Інсценуючий та виконуючий характер дії, мови і поведінки, тісно пов'язаний з тілом людини, називається перформативним” (с. 273). Тобто перформативними є більшість культурних видів діяльності людини. Актуальні напрямки світових досліджень автор окреслив у розділах “Тіло як виклик”, “Міметичні основи культурного навчання”, “Теорія і практика перформативів”, “Нове відкриття ритуалу”, “Мова між загальним і частковим”, “Образ і уява”, “Смерть та інакшість”. Завдяки висвітленню дослідженню К.Вульфом становища антропології як дисципліни в методологічному аспекті й загального стану наук про людину в сучасній Німеччині, український читач має змогу відчутти нинішній пульс європейської гуманітарної науки.

Уляна МОВНА

²³Коринт Б. Військова преса УСС... – С. 33.